

MEDYA VE DEMOKRASİ PARADOKSU: MEDYA YOLUYLA DEMOKRASİNİN TEHDİT EDİLMESİ

Metin Işık*

ÖZET

Bu araştırmada öncelikli olarak medya ve demokrasi arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Demokrasinin temel niteliklerinden hareketle liberal-demokrat bir sistemde, medyanın konum, rol, önem ve işlevlerinin ne olması gerektiği sorgulanmıştır.

Bu bağlamda medyanın demokrasinin temel evrensel değerlerine hizmet edebilmesi için özgür olması gerektiği noktasından hareket edilmiştir. Ancak söz konusu özgürlüğün salt “negatif özgürlük anlayışı” ekseninde değil, “hem negatif hem de pozitif özgürlük anlayışları” çerçevesinde kurgulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer yandan “medya bağımsızlığının” ve “medya çeşitliliğinin” sağlanamadığı bir ortamda, medyanın demokratik değerlere ve demokrasiye hizmet etmek bir yana; işlevlerinden sapmak suretiyle demokratik değerleri ve demokrasiyi tehdit eder hale geldiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak medyanın demokrasiye hizmet edebilmesi için öncelikli olarak medyanın kendisinin demokratikleştirilmesi gerektiği belirtilerek, önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Medya, Demokrasi, Pozitif Özgürlük Anlayışı

ABSTRACT

Prior object of this study were the relations between the media and democracy. Starting from the fundamental attributes of democracy, what should the status, role, significance and functions of the media be in a liberal-democratic system?

Our starting context was the premise that the media had to be free if it should and could serve the universal fundamental values of democracy. Nevertheless, this freedom was not to be built solely upon a “negative freedom approach”, it had to regard both aspects of “negative” and “positive” freedom.

Further, it is pointed out that in an environment where “media independence” and “media diversity” could not be provided, the media, besides not serving the democratic values and the democracy, by straying away from its functions, it becomes itself a threat to the democratic values and the democratic system. As a result, it is concluded that the media, to be able to serve the democracy, had to democratize itself first and suggestions have been made for this objective.

Keywords: Media, Democracy, Positive Freedom Concept.

GİRİŞ

Demos (halk) ve cratos (iktidar) sözcüklerinden türeyen ve kısaca “halk iktidarı” anlamına gelen demokrasinin doğuş ve gelişim sürecinde, baskı tekniklerinin ve matbaanın önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Farklı fikirlerin yayılmasına imkan tanıyan bu olgulara, okuryazarlığın yaygınlaşması da eklenince otoriter rejimlerin çöküş süreci hızlanmıştır.

Seçim, özgürlük ve bağımsız yargı gibi üç evrensel öğeyi bünyesinde barındırması nedeniyle (Kışlalı 2000: 244), “halkın kendi kendisini yönetmesi” ve “kamuoyunun egemenliği” olarak ifade edilen demokrasilerde, yöneten ile yönetilen olmak üzere iki farklı kesim bulun-

makla birlikte, iki kesim arasında nitelik açısından bir ayrım söz konusu olmamaktadır. Yönetenlerin, yönetilenler adına hareket etmek zorunluluğu bulunduğundan, yönetici kesim iktidarını yönetilenlerin erişemeyeceği hasletlere dayandıramamaktadır. Dolayısıyla demokrasi azınlık haklarına ve özgürlüklere saygı gösterdiği gibi, muhalefeti de yasal olarak tanıyan tek sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan demokrasi, varlığını ideallerine borçlu tek rejim olduğundan, idealleri ve değerleri ona varlık kazandırdığı sürece var olacaktır. Bu bağlamda demokrasi teriminin tanımlayıcı ve gösterici işlevinin yanı sıra, bir de normatif ve inandırıcı işlevi bulunmaktadır. Dolayısıyla demokrasiyi tam olarak anlayabilmek için hem olanı, hem de olması gerekeni

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi

içeren bir tanıma ihtiyaç duyulmaktadır. Demokrasi olanla olması gerekenin çekişmesinden doğarak, bunlar tarafından biçimlenmektedir. Nitekim demokrasi ideali, demokrasi gerçeğini tanımlayamamaktadır. Bir diğer ifadeyle gerçek demokrasi ile, ideal demokrasiyi aynı şey olarak algılamamak gerekir (Sartori 1996: 10-11). Bu bağlamda demokrasi özgürlük ve eşitliğin bir sentezi olarak karşımıza çıktığından, demokrasiden söz edebilmek için ilk etapta halkın özgürleştirilmesi, ikinci etapta ise yetkilendirilmesi gerekmektedir.

Her şeyden önce demokrasi çatışmaların barışçı yollarla çözülmesini kurumsallaştıran bir sistem olduğundan (Erdoğan 2001: 219), uyuşmazlıkları gerilimsiz çözüme işini barışçı araçlarla gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla demokratik bir sistemde muhalefetin ve muhalif seslerin ortaya çıkmasına izin verildiği gibi, çatışma çözüme süreçleri resmileştirilerek, çatışmadan doğabilecek olumsuzluklar en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Burada medya ise çatışmayı tartışmaya dönüştüren bir araç olarak demokrasiye hizmet eder. Böylece medya vasıtasıyla tatminsizliğin azaltılmasına katkı sağlandığı gibi, şiddete dayalı çatışma ihtimali de en aza indirilmeye çalışılır.

Demokrasi çeşitli gruplar arasında bir iktidar yarışı olduğundan, halk adına iktidara talip olanların kendilerini halka tanıtmaları şarttır. İşte tam bu noktada medya devreye girmektedir. Halkın gören gözü, işiten kulağı, düşünen beyni ve konuşan ağız olarak nitelendirilen medya, demokratik bir sistemin hem bir göstergesi, hem de teminatı olmaktadır. Medyanın demokratik sistemin göstergesi ve teminatı olabilmesinin temel şartı ise “özgür” olmasıdır. Bu bağlamda demokratik sistemlerde dördüncü güç olarak kabul edilen özgür medyanın sorumluluk ve işlevlerini yerine getirmesi, demokrasinin de tüm kurum ve kurallarıyla işlemesine olumlu katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma kapsamında “demokrasilerin kamu iradesine dayanma zorunluluğunun, medyayı siyasal ve toplumsal yaşamın olmazsa olmaz bir ögesi haline getirdiği” noktasından hareketle, “Medya demokrasiye nasıl hizmet eder?”, “Toplumun demokratikleştirilmesinde medyadan beklenenler nelerdir?”, “Medya demokrasi için bir tehdit unsuru haline dönüşebilir mi?”

gibi temel sorulara cevap aranması amaçlanmaktadır. Söz konusu çalışma kapsamında, medya ve demokrasi arasındaki ilişkilerin yanı sıra, demokratik bir sistemde medyanın konum, rol, önem ve işlevleri ortaya konularak yukarıda sıralanan soruların cevapları aranmaya çalışılacaktır. İşlevlerini tam ve doğru olarak yerine getirdiğinde demokrasinin bir göstergesi ve teminatı olarak kabul edilen medyanın, işlevlerinden sapma olması durumunda demokrasi için bir tehdit unsuru haline dönüşebileceği varsayımı betimleyici yöntemle sorgulanacaktır.

I. LIBERAL -DEMOKRATİK SİSTEMDE MEDYA

Medyanın siyasal, ekonomik ve sosyal yapıyla olan ilişkileri kitle iletişim araçlarının ülkeden ülkeye farklılıklar göstermesine neden olmaktadır (Siebert ve ark. 1963: 1-2 , Weischenberg 1992: 86). Bir diğer ifadeyle siyasal, ekonomik ve sosyal yapılarıdaki farklılıklar kitle iletişim araçlarının biçimlenmesini ve örgütlenmesini etkilemektedir. Bir üst sistem olan sosyal sistem, ekonomik ve siyasal sistemlerin yanı sıra medya sistemini de etkilerken, söz konusu sistemlerden de etkilenmektedir.

Medya sektörü özü itibarıyla ticari-ekonomik bir etkinlik olarak nitelendirildiğinden, ekonomiyi yönlendiren ana ilkeler bu alanda da geçerli olmaktadır. Diğer yandan siyasal sistemin otoriter, totaliter veya liberal bir yapıya sahip olması ekonomik sistemi etkilemektedir (Işık 2002: 5). Liberal sistemin geçerli olduğu bir ülkede hukuki ve fiili olarak serbest pazar ekonomisi koşulları egemen olacağından, teorik olarak iletişim alanına devlet müdahalesi en alt düzeyde olacaktır. Otoriter veya totaliter sistemlerin uygulandığı ülkelerde ise ekonomik alanda da devletin-kamunun ağırlığı hissedileceğinden, iletişim alanının da bu oluşumdan etkilenmesi suretiyle devletin medya üzerinde mutlak bir egemenliği söz konusu olacaktır.

Ekonomik sistemle etkileşim içindeki siyasal sistem, çizdiği hukuki çerçeve yoluyla medya sistemini ve mülkiyet biçimlerini etkilemektedir. İletişim alanındaki hukuki çerçeve iletişim araçlarının genel işleyiş ve faaliyetlerini belirlemektedir. Bu bağlamda bir ülkede otoriter, totaliter veya liberal yönetim sistemlerinin

uygulanması, iletişim araçlarının örgütlenmesini ve işleyişini etkilemektedir. Otoriter ve totaliter sistemlerde araçlar üzerinde devletin mutlak bir egemenliği söz konusuysen, liberal sistemde iletişim özgürlüğü temel hak ve özgürlükler arasında yer aldığından, bireysel haklarla iletişim özgürlüğünün dengelenmesine çalışılmaktadır.

Kitle iletişim araçları ise işlevlerini yerine getirmek suretiyle sosyal, ekonomik ve siyasal sistemi etkilemektedir. Bireylerin dış dünyada gelişen olay ve olguları anlama ve anlamlandırma süreçleri daha çok iletişim araçlarıncı şekillendirildiğinden, iletişim araçları sosyal, ekonomik ve siyasal süreçler üzerinde etki etmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, demokrasi halk iktidarı anlamına geldiğinden, demokratik bir sistemde kamuyu ilgilendiren bütün olayların açık bir şekilde cereyan etmesi ve kamuyla ilgili kararların açıkça tartışılması şarttır. Halkın etkin bir şekilde yönetime katılması, alınan veya alınacak olan kararlarda söz sahibi olması gibi temel ilkelerin kağıt üzerinden uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Açıklık-şeffaflık prensibinin bir gereği olarak her türlü işlem ve eylemin halkın gözü önünde gerçekleştirilmesi, alınan veya alınacak olan kararlara halkın katılımının sağlanması da demokrasinin bir gereği şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Böylece karar alma sürecine doğrudan katılımı söz konusu olamayan kamunun yokluğu kısmen telafi edilerek, dolaylı yoldan ilgi ve katılım sağlanmaya çalışılmaktadır.

Günümüz toplumlarında bireylerin doğru ve sağlıklı tepkiler verebilmesi için doğru bilgilendirilmeleri şarttır. Bireyler için önemli haber ve bilgi kaynağı olması, sosyalleşme süreci ve eğitimlerine olumlu katkılar sağlaması, seçilmişleri ve diğer toplumsal kurumları halk adına denetlemesi nedeniyle medya toplumun gören gözü, işiten kulağı ve konuşan ağzı durumundadır. Diğer yandan kamuoyunun sağlıklı bir şekilde oluşabilmesi, medyanın olay ve olguları doğru, tam ve tarafsız bir şekilde sunmasıyla mümkün olabilmektedir.

Medyanın sıkı yasal düzenlemelere muhatap olmaması için etkili bir özdenetim mekanizması yoluyla, informal denetim gerçekleştirmek

suretiyle kendisine çekidüzen vermesi gerekmektedir. Medya yönetici ve çalışanları bireylerin demokratik sistemi özümseyip kabullenmesinde medyaya büyük görevler düştüğünü asla göz ardı etmemelidir. Medyanın sorumluluk bilinci içerisinde hareket ettiği oranda, halkın gözünde güven ve itibar kazanacağı aşikardır. Dolayısıyla erdemli insanların rejimi olan demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işleyebilmesi için erdemli iletişim aracı çalışanlarına ihtiyaç duyulacağı unutulmamalıdır.

II. MEDYA NE YAPAR?

Bilindiği üzere medyanın temel işlevlerinden biri topluma haber ve bilgi sunmaktır. Medyanın ayrıca denetim ve eleştiri, eğitim ve eğlendirme ile kamuoyu oluşumuna katkı sağlamanın yanı sıra, bireyleri toplumun bir parçası haline getiren toplumsallaştırma, bireylerin toplumsal amaçlar doğrultusunda çalışmasına yönelik olarak güdüleme, tartışma ortamı oluşturma gibi işlevleri de bulunmaktadır.

Demokratik bir toplumda halkın temel bilgi kaynaklarından biri medyadır. Yerel, ulusal ve uluslararası boyutta meydana gelen gelişen olay ve olgularla ilgili topluma haber ve bilgi sunan medya, söz konusu olay ve olguların algılanma ve tepki biçimleri üzerinde etkili olmaktadır. Halkın olay ve olguları doğrudan gözlemlemesi çoğu kez mümkün olmadığından, halk adına bunları gözlemleyen medya, yeniden kurguladığı bu olay ve olguları halka sunmaktadır. Böylece bireyler kişisel deneyimleri dışında kalan dünyayla ilgili olay ve olguları büyük ölçüde medyanın kendilerine yansıttığı biçimde kavradığından, bireylerin maddi varoluşlarının imgesel ilişkileri de medya tarafından belirlenmektedir (Kaya 2001: 63). Dolayısıyla medya, bireysel düşünce ve kanaatlerin oluşmasının yanı sıra, toplumsallaşma sürecinde ve kamuoyunun oluşmasında anahtar rol oynamaktadır.

Bilindiği üzere demokrasilerde bilgiye ulaşmak sadece bir hak değil, aynı zamanda da bir gereksinimdir. Demokratik bir toplumda bireyin arkadaş grubu, kültür ve alt kültür içindeki üyelerle paylaştığı tepki etmenlerini belirlemesi; toplumsal çevresi hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu oranda mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla birey, bilgilendiği oranda kendisini

toplumun bir parçası olarak görerek tepki verecektir (Fiske 1996: 53). Özellikle seçim dönemlerinde vatandaşların yönetime aday olan kişi ve partiler arasında seçim yapabilmesi için sağlıklı bir şekilde bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Vatandaşların sağlıklı karar verebilmesi için tam ve doğru bir şekilde bilgilendirilmeleri ise medyanın görevleri arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda medya günlük olaylar hakkında kamu tartışmalarına bir forum sağlayarak, söz konusu tartışmalar sonucunda oluşan kamuoyunun ifade edilebilmesine yardımcı olmaktadır. Hükümeti ve siyasetçileri halkın ne düşündüğünü anlama ve hesaba katma konusunda zorlayarak, bireyler adına informal gözetim ve denetim gerçekleştirmektedir. Ayrıca toplumdaki farklı gruplar arasında bir bağımsız politik iletişim kanalı konumunda olan medya, vatandaşları eğiterek onların seçim zamanlarında bilinçli olmalarına katkı sağlarken, yürütme gücünün kötüye kullanılması halinde de bireyin yanında yer almak durumundadır (Curran ve Seaton 1992: 278).

Burada belirtilmesi gereken nokta ekonomik, siyasal ve toplumsal bağlamlarda medyanın görevinin aracılık etmek olduğudur. Zira medyanın “ tarafları taraftar yapmak” gibi bir işlevi bulunmamaktadır. Olayları taraf tutmaksızın üçüncü göz olarak irdeleyerek, tüm işlevlerini halk merkezli bir politika içerisinde sürdürmesi gereken medyanın görevi, toplumdaki değişik görüş ve kesimlerin kendilerini ifade etmelerine imkan vererek, kamuoyunun serbestçe oluşumuna katkı sağlamak olmalıdır. Böyle bir durumda gelişen olay ve olgularla ilgili her türlü bilgi ve gelişmeyi de halka ileten medyanın, kamuoyunun bilgilenmesini ve serbestçe oluşmasını sağlayarak, demokrasinin sağlıklı işleyişine de yardımcı olacağı muhakkaktır.

III. DEMOKRASİ İŞİĞİ SÖNÜYOR MU?

Yukarıda da belirtildiği üzere demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla yerleşip işleminde en önemli görevlerden biri medyaya düşmektedir. Medyanın işlevlerini yerine getiremeyeceğiyle demokrasiye hizmet edeceği şüphesizdir. Ancak medyanın demokrasiye hizmet edebilmesi için “özgür” olması gerekmektedir. Zira medya demokrasinin işleyişine özgür olduğu oranda katkı sağlayacaktır.

Medya özgürlüğünü “...den özgürlük”, veya “dışarıdan müdahaleye karşı özgürlük” anlamına gelen “Negatif Özgürlük Anlayışı” çerçevesinde değerlendirmek yetersiz kalacaktır. Nasıl ki sakat birine, sakat olup olmadığına bakılmaksızın yürümekte veya bisiklete binmekte özgür olduğunu söylemek, yetersiz, etkisiz ve boş bir özgürlüğü gündeme getirecekse, medyanın özgür olduğunu söylemek de tek başına yetersiz kalacaktır (Peterson 1963: 93). Dolayısıyla “bir şey yapmaya özgür olduğu” söylenen medyanın “Pozitif Özgürlük Anlayışı” ekseninde özgürlüğünü kullanabilmesi için gerekli araçlarla da donatılması gerekmektedir.

Bu bağlamda medya özgürlüğünden söz edebilmek için medyanın dış baskı ve sınırlama olmaksızın hem eylem gücüne, hem de eylemin gerektirdiği tüm araçlara sahip olması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Medyanın negatif ve pozitif özgürlük anlayışları çerçevesinde hem “... bir şeyden özgür olması”, hem de “ bir şey yapmaya özgür olması” gerekmektedir.

Bugün için medya, siyasal ve ekonomik aktörlerin çıkarlarına yönelik manipülasyona açık durumdadır. Zira medya her şeyden önce ekonomik bir temel istemektedir. Medya sisteminin kapitalist sistemle ilişkilendirilmesi, ekonomideki egemen büyük firmaların reklam yoluyla medyayı kontrol altına almalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla günümüzde medya ile ticari kuruluşlar arasındaki ilişkilerin karmaşık bir hal alması, yayınlarda ticari kaygıların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Bu olgu medya organlarının izleyici-dinleyici ve okuyucularını adeta reklam veren kuruluşlara pazarlamaları gibi bir sonucu gündeme getirirken (Chomsky 1993a: 19-20 , 1993b: 21); karar alınması sürecinde elit kesimin halkı yönlendirmesinin de önünü açmaktadır. Böyle bir durum zaman zaman gerçek dışı bilgi vermek suretiyle, medyanın bir anlamda “ tarafları taraftar yapmaya çalışması” gibi bir olguyu da beraberinde getirmektedir.

Toplumdaki değişik fikir ve görüşlere kendisini ifade etme fırsatı sunarak, kamuoyunun serbestçe oluşumuna katkı sağlaması gereken medyanın, sadece toplumdaki belirli görüş, düşünce ve kanaatleri kamuoyuna empoze ederek, kamuoyunu yönlendirmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Bu ise kamuoyuna yanlış

veya eksik bilgi sunulmasıyla birlikte, haber ve bilgi alma-edinme hakkını kısıtlamaktadır. İyi bilgilendirilmiş, katılımcı vatandaşlık altyapısının oluşmasında temel kurumsal rol oynaması gereken medya, A.B.D. ve dünya ölçeğinde antidemokratik bir güç olmaya başlamıştır. Pazar rekabetinin iletişim özgürlüğünü garanti altına alamadığı bir ortamda (Keane 1992: 89), medya devlerinin gücü ve zenginliği arttıkça, katılımcı demokrasinin temelleri de o oranda zayıflamaktadır (McChesney 1999: 2).

Bu bağlamda tartışmayı medya bağımsızlığı, medya çeşitliliği üzere iki önemli ayak üzerine oturtmak mümkündür. Nitekim, Liberal Medya Kuramına göre, gerçeğin peşinde koşan bireylerin sınırları belirlenmemiş serbest dolaşımli bir pazaryerinde medya aracılığıyla fikirlerini değişik tokuş edebilecekleri öngörülmüştür. Ancak ne var ki, hükümet ve siyasileri halk adına gözlemleyerek, onların informal denetimini gerçekleştirmesi gereken medya, her iki kesime de ayrılmaz şekilde bağlandığından “eleştirel sorgucu olma” vasfından uzaklaşmıştır (Negrine 1991: 25). Diğer yandan hükümetler halkla ilişkiler becerisi kazandıkça, medya değişik derecelerde manipülasyona maruz kalmıştır (Vivian 1999: 444).

Diğer yandan medyanın mülkiyet yapısındaki yığılmaların politik etkiye dönüşüp dönüşmediği konusu önem kazanmaktadır. Medyanın elindeki muazzam gücü sahiplerinin lehine kullanma çabaları, medya gücünü politik güce dönüştürme çabalarıyla birleşmektedir. Medyanın politik ve ekonomik konularda taraf olması ise, ortaya çıkan gelişme ve olumsuzlukları kamunun öğrenememesi veya eksik bilgilendirilmesi gibi olumsuz bir sonucu doğurmaktadır. Bunun en somut örneği İtalya’da görülmüştür. İtalya’daki 1994 seçimlerinde diğer politik aktörlerin sahip olmadığı “medya sahibi olmak” gibi stratejik bir avantajı iyi kullanan Berlusconi, medya sahibi olmanın nasıl bir politik güce dönüşebileceğini tüm dünyaya göstermiştir. Berlusconi örneğinde de görüldüğü üzere, politik ve ekonomik konularda sahiplerinin lehine tavır takınmak suretiyle adeta bir propaganda aracı gibi işlev gören medya, özgür ve serbest pazaryeri idealini ayaklar altına almıştır.

Burada vurgulanması gereken nokta, toplumsal olaylardan çok yüzeysel ve sansasyonel olay-

larla ilgilenen medyanın yayınlarında objektif davranıp davranmadığını tespit etmenin güç olduğudur. Medyanın gerçek dışı bilgi vererek veya gerçek bilgilerle, yarı gerçek bilgileri birbirine karıştırıp, harmanlayarak yanlış doğru gibi gösterebildiği göz ardı edilmemelidir (Semelin 1992: 34).

Yukarıda da belirtildiği üzere ilan ve reklam verenlerle ilişkiler ise madalyonun bir diğer yüzünü oluşturmaktadır. Yayınlarda ticari kaygıların ön plana çıkarılması, ilan ve reklamcılarının etkisinin günden güne artmasına neden olmaktadır. Karmaşık ilişkiler sonucu ortaya çıkan kompleks yapı, medyada yer alan haberlerin halkı bilgilendirmek için mi, yoksa iş çevrelerini memnun etmek için mi sunulduğunu daha da belirsizleştirmektedir. Karmaşık politik ve ekonomik ilişkiler sonucu haberlerin gerçek dışı bilgiler içermesi, çarpıtılması veya yayınının durdurulması ile ilgili birçok örnek yaşanmıştır. Murdoch’un sahibi olduğu yayınevi, Çin’de yapacağı yatırımları riske atabileceği endişesi ile, Hong-Kong’un son İngiliz Valisi’nin Çin yönetimini sert bir şekilde eleştirdiği kitabın baskısını durdurmuştur.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken medya çalışanları ve habercilerin de haberlerin doğruluğunun ve tarafsızlığının sağlanması konusunda titiz davrandıklarını söylemek pek mümkün olamamaktadır. Nitekim Monica Lewinsky olayında Associated Press ve New York Times, jurinin konuyla ilgili olarak yaptığı soruşturma sonuçları hakkında kaynağı belli olmayan ve doğruluğu kontrol edilemeyen bilgileri haber olarak kullanarak, bu bilgileri kamuoyuna yansıtmakta bir sakınca görmemişlerdir.

Diğer yandan konuyu “medya çeşitliliği” bağlamında da değerlendirmekte yarar vardır. Zira Liberal Teoriye dayanan demokratik bir sistemde dileyen herkesin iletişim aracı kurma hak ve imkanı bulunduğu öne sürülmektedir. Bu ise özü itibarıyla ekonomik güce sahip olmayı gerektirmektedir. Kitle iletişim alanında faaliyette bulunmak büyük finansal kaynak gerektirdiğinden, teorideki “dileyen herkesin alana girebileceği” olgusu kağıt üzerinde kalarak, pratiğe yansımamaktadır. Büyük sermaye gruplarının yer aldığı iletişim pazarına girmek ve devamlılık sağlamak her geçen gün zorlaştığından, pazar koşullarının egemen olduğu bir

medya ortamında parası olanın sesini duyurabilirdiği ve düşüncelerini yansıtabildiği çarpık bir demokrasi anlayışı gündeme gelmektedir. “İnsan İnsanın Kurdudur” şeklinde formüle edilen bu gerçek, mülkiyet yoğunlaşmaları sonucunda büyük balıkların küçük balıkları yutması gibi bir olguyu gündeme getirdiğinden, alternatif sesler kısılmakta veya ortaya çıkmaları güçleşmektedir.

Diğer yandan medyaların görünürde çokluğu da tek başına toplumun özgürlük seviyesinin iyi bir göstergesi olamamaktadır. Bugün için siyasal ve ekonomik açıdan birçok sıkıntıların yaşandığı 3.5 milyon nüfuslu Lübnan’da 40 kadar televizyon kanalının bulunması (Bogart 1997: 6), Lübnan’ın demokratik bir ülke olduğunu göstermemektedir.

Aynı şekilde Türkiye’de de radyo televizyon alanında devlet tekelinin fiilen kırıldığı 1990 yılından sonra ortaya çıkan ulusal ve yerel kanalların görece çokluğu da Türkiye’de çok sesliliğin sağlandığı ve Türk medyasının tamamen demokrasiye hizmet ettiğini göstermemektedir. Nitekim 1980 yılından itibaren izlenen ekonomik politikaların etkisiyle geleneksel gazeteci ailelerin medya sahipliğini bırakmasının ardından, medya dışı sermayenin alana kanalize olması sonucunda, çıkarları ve asıl işleri farklı olan kişilerin medyayı amaçları doğrultusunda kullanma yoluna gittikleri gözlenmektedir. Sahiplik yapısında ortaya çıkan değişimlerin ardından araçların mülkiyetlerinin belirli kesimlerde toplanmasının da etkisiyle program içeriklerinde bir zenginleşme ve çeşitlenme olmadığı gibi, aksine kanallar aynı tür ve içerikteki programlarla izleyicilerin karşısına çıkmışlardır.

Bu bağlamda çok çeşitli ve gelişmiş bir medya sistemi tek başına demokrasiye hizmet etmeyi garanti edememektedir. Dolayısıyla medyanın ancak, sahipleri ve çalışanları bir bütün olarak sorumluluk hissettiklerinde demokrasiye hizmet edebileceği unutulmamalıdır.

Demokrasi ışığının solmasında medya çalışanlarının ve habercilerin de sorumluluğu bulunmaktadır. Nitekim haberciler de zaman zaman temel görevlerini ihmal etmektedirler. Özel kamu indirimleri başta olmak üzere sunulan birtakım imkan ve ayrıcalıklardan yararlanır-

ken, eğlenceli ve karlı kültürel ürünler ortaya koyma yarışı nedeniyle de birincil görevin daha demokratik bir topluma katkı sağlamak olduğu sık sık unutulmaktadır (Schudson 1989: 44-45). Medyanın güven kazanabilmesi için ihtilaflı bir konuda tüm tarafların görüşlerini yansıtmaya imkan tanınması, gerçek olduğu ileri sürülen konularda açıklamalara yer vermesi, kaynağın görüşlerini aynen ve tırnak içinde sunması ve mümkün olduğunca maddi-somut gerçeğe yer verilmesi önerilmektedir (Altschull 1984:131).

Özetle ifade etmek gerekirse yukarıda da belirtildiği üzere medyanın görevi daha bilgili bir halk kitlesinin oluşturulmasına yardımcı olmaktır. Daha iyi bilgilendirilmiş bireylerden oluşacak bir toplum ise daha iyi ve tam bir demokrasinin oluşumuna katkı sağlayacaktır.

SONUÇ YERİNE

Demokrasinin tam olarak işleyebilmesi ve medyanın buna katkı sağlayabilmesi için öncelikle medyanın kendisinin demokratikleşmesi gerekmektedir. Çalışanların eğitiminden işe alınmasına, çalışma şartlarından sendikal haklarına dek bir dizi olguların başta açıklık ve şeffaflık gibi birtakım temel ilkeler ekseninde değerlendirilmesi gerekir. Medya ahlakının bireysel ahlaktan asla soyutlanamayacağı gerçeğinden hareketle, çalışanların meslek anlayışları geliştirilerek daha üst düzey profesyonel standartlara ulaşılması sağlanmalıdır. Bu sayede medyanın kendisini yasama, yürütme ve yargının önünde birinci güç olarak görerek, bireyleri istediği doğrultuda yanlış yönlendirmekten, özel hayata müdahale etmekten ve yargısız infazlar gerçekleştirmekten kaçınması doğrultusunda önemli adımlar atılmış olacaktır.

Medyanın demokratik bir sistemde yasama, yürütme ve yargının ardından dördüncü güç olduğu gerçeğini asla göz ardı etmeden, gelişen olay ve olguları “beşinci kol faaliyeti” olarak değil, taraf olmaksızın üçüncü göz olarak kamuya sunması gerekir. Dolayısıyla medya, işlevlerini yerine getirirken kendisine tanınan özgürlükler kadar birtakım sorumlulukları da olduğunu unutmadan, özgürlük ve sorumluluk arasında bir denge sağlamalıdır.

Medya çalışanlarının, varlık nedenleri olan halkın güven ve itibarını kazanabilmek için

mesleki itibarlarını zedeleyici her türlü faaliyetten de kaçınmaları gerekmektedir. Bu bağlamda ahlak yasası ve özdenetim kurumu gibi mesleki birtakım ilke ve prensipler geliştirilerek bunların işlevselliği sağlanmalıdır. Böylece kurulacak olan oto-kontrol mekanizması yoluyla adları istenmeyen olumsuz ilişkilere karışan medya çalışanları denetim altına alınarak, meslekten men etme gibi birtakım cezai müeyyideler uygulanabilmelidir. Diğer yandan medya patron ve çalışanları da, varoluş nedenlerinin ilan ve reklam verenlerle, siyasetçiler değil; halk olduğu gerçeğiyle yüzleşmelidir. Medya patronu, yönetici ve çalışanlarının “devletin ideolojik aygıtı” ya da “sahibinin veya reklam verenlerin sesi” suçlamalarından kurtulabilmenin yolunun sorumluluk duygusuyla hareket etmek suretiyle halkın güven ve itibarını kazanmaktan geçtiğini kavranmalarının zamanı gelmiştir.

Medyanın, siyasal iktidara ve rakip şirketlere karşı bir şantaj ve baskı unsuru olarak kullanılmasının önüne geçmek ise devletin temel görevleri arasında yer almalıdır. Düzenleme yapılırken büyük sermaye gruplarının farklı çıkar hesapları yüzünden kar elde etmemeyi bile göze alarak medya sektörüne yönelmelerinin iletişim özgürlüğüne ağır darbeler vurduğu, bu olgunun da demokrasinin çok seslilik ve çoğulculuk ilkelerini zedelediği göz ardı edilmemelidir.

Bu bağlamda toplumsal sorumluluk bilinci içerisinde hareket eden, yerleşmiş, etkileşimci ve katılımcı bir medya sistemi kurularak, medyanın “halkın medyası olma” vasfını kazanması sağlanmaya çalışılmalıdır. Bunun için de öncelikle yerel ve bölgesel medyaların nitelik ve niceliğinin artırılması amacıyla, araçların devletçe teşvik edilmesi için gerekli adımlar atılmalıdır. Yerel, bölgesel ve ulusal bazda verilecek olan teşvik ve yardımlar açık, şeffaf ve objektif kriterlere bağlanmak suretiyle oluşturulacak olan bir “üst kurul” vasıtasıyla dağıtılmalıdır. Böylece siyasetçilerin etkinliği kırılarak, diledikleri gibi müdahale etmelerinin önüne geçildiği gibi, medyanın yapısal ve örgütsel olarak hükümet ve siyasetten bağımsız olmasının da önü açılacaktır.

Bu bağlamda kamu çıkarları aleyhine işleyen ticarileşmenin ve kartelleşmenin etkilerini en aza indirebilmek için, düşük faizli ve uzun vadeli krediler kullandırmak ve gümrüksüz

teknik malzeme ithalini sağlamak suretiyle yeni teknolojilerin getirilmesi ve kullanılması sağlanmalıdır. Kamu kurumlarının ilan ve reklamlarının dağıtımını da oluşturulacak olan üst kurul vasıtasıyla tiraj, izlenme-dinlenme oranı ve yayın ağı gibi somut ve objektif kriterlere göre yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Altschull J H (1984), *Agents of Power: The Role of The News Media in Human Affairs*, Anneberg-Longman Communication Boks, New York.

Bogart L (1997), *Media and Democracy*, Everett E Dennis ve Robert W Snyder (eds), *Media & Democracy*, Transaction Publishers, New Brunswick.

Chomsky N (1993a), *Medya Gerçeği*, Abdullah Yılmaz (çev.), *Tümzamanlar Yayıncılık*, İstanbul.

Chomsky N (1993b), *Medya Denetimi- İmmedialist Bildirge*, Şen Sürür (çev.), *Tümzamanlar Yayıncılık*, İstanbul.

Curran J ve Seaton J (1992), *Power Without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain*, Routledge, London.

Erdoğan M (2001), *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Fiske J (1996), *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Süleyman İrvan (çev.), Ark Yayınları, Ankara.

Işık M (2002), *Dünya ve Türkiye Bağlamında Kitle İletişim Sistemleri*, Eğitim Kitabevi, Konya.

Kaya R (2001) *Basından Medyaya Geçiş ve Kavram Olarak Kamusal Çıkar*, *Karizma Derg.* Medya Sayısı, Sayı 5.

Keane J (1992), *Medya ve Demokrasi*, Haluk Şahin (çev.), *Ayrıntı Yayınları*, İstanbul.

Kışlalı A T (2000), *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara.

McChesney W R (1999), *Rich Media Poor Democracy*, University of Illinois Pres, Urbana and Chicago.

Negrine R (1991), *Politics and The Mass Media*, Routledge, London and New York.

Peterson T (1963), *The Social Responsibility Theory of The Press*, The Four Theory of The Pres, Universty of Illinois Pres, Urbana.

Sartori G (1996), Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Tunçer K ve Mehmet T (çev), Yetkin Basımevi, Ankara.

Schudson M (1989), Making Journalism Safe For Democracy, Maincurrents in Mass Communications, Warren K. Agee, Philip H. Ault ve Edwin Emery (eds), Harper Row Publishers, New York.

Semelin J (1992), Gerçek Dışı Bilgi Verme Ya da Yalanı Gerçek Gösterme Sanatı, Jean- Marie Charon (der), Medya Dünyası, Oya Tatlıpınar (çev), İletişim Yayınları, İstanbul.

Siebert SF ve ark. (1963), The Four Theories of The Pres, Universty of Illinois Pres, Urbana.

Şahin H (1991), Yeni İletişim Ortamı Demokrasi ve Basın Özgürlüğü, Basın Konseyi Yayınları, İstanbul.

Weischenberg S (1992), Journalistik: Theorie und Praxis Aktueller Medienkommunikation, Westdeutscher Verlag, Opladen.

Vivian J (1999) The Media Of Mass Communication, Allyn and Bacon, Boston.